

A PROVINCIA BŰVÖLETÉBEN

Adatok Bognár Zoltán pályaképehez

„Hitvallás:

Számomra a művészeti kifejezést az útszéli falusi pléh Krisztusok arckifejezései jelentették. Elsősorban festésmódjuk, naivitásuk, egyszerűségük, őszinteségük, hús-vér emberi mondanivalójuk.”

Bognár Zoltán¹

A kezdetek

Szokatlan helymegjelöléssel kezdődik a művész életrajza: 1924. november 28. Párizs. Szüleinek rövid ideig tartó párizsi letelepedési kísérlete alatt született Bognár Zoltán, Géza nevű ikertestvérével együtt a francia fővárosban, ahová élete végéig vágyott. Párizs, a művészetek otthona és a fény városa, mint szülőváros méltó szellemi indíttatást jelentett számára. Az elegáns párizsi divatszalonokban dolgozó, művészeti tehetséggel megáldott, kun származású édesanyjától nemcsak kézügyességet örökölt Bognár Zoltán, de a zene iránti szeretetet is, amely egész életén át, a meglehetősen elszigetelt vidéki értelmiségi létben is elkísérte.

Bognár Zoltán 1950-ben végezte el a Képzőművészeti Főiskolát, Bernáth Aurél növendékéként. Már ezekben években, és a Főiskola elvégzése után is díszlet- és kosztümtervezőként dolgozott a Magyar Állami Operaházban. 1953-tól tanított, először Pesterzsébeten, majd Balatonfüreden, később Veszprémben. A tanítás biztosított számára megélhetést és független szabadidőt, amit alkotásra fordíthatott. 1956-ban, nem sokkal megalakulása után, tagja lett a Művészeti Alapnak, de alapító tagja volt 1953-ban a Pedagógusok Képzőművészeti Stúdiójának is. Ez a Stúdió 1954-től 1963-ig nyaranta Vörösberényben művésztelepet működtetett, és rendszeresen szervezett kiállításokat is.² A művésztelep vezetője Sárkány Loránd volt, művészeti vezetője Litkey György, meghatározó személyiségei Gopcsa Paula, Lampert András, Pummer Vilma, Mersits Piroska. A fővárosból „kiszabadult” művész-

tanárokat segítőkészen fogadta a vörösberényi iskolaigazgató, Csonka Ferenc is, és a művésztelep létezésére, mindennapjaira a falu életével való együttélés volt a jellemző. Esténként a telep életének fontos eseményei zajlottak: Litkey korrigált, majd művész barátok, vendégek is bekapcsolódtak a beszélgetésekbe, vitákba.

A nagy szervezési tálentummal megáldott Sárkány Loránd segítő jobb keze lett az időközben megházasodott, és Vörösberényben letelepedett, helyi ismereteit és ismeretségeit a telep javára kamatoztató Bognár Zoltán. A kiállításokról írt elemző kritika³ dicsérte a balatoni tájképeket festő, a tó tükröződéseit remek kompozíciókban megjelenítő alkotókat: így Bognár Zoltánt és a festészet területén több ízben is próbát tevő feleségét, Koszorús Katalint is.

Az évközben tanító és nevelő tanároknak hallatlan szellemi feltöltődés volt a vörösberényi művésztelepen való részvétel: lehetőség kísérletezni, tájékozódni és teljesen szabadon alkotni. Később, a művésztelep megszűnése után is, sok Berényhez ragaszkodó művész visszajárt nyaranta, volt aki kis telket, prэшázat is vett ott: ilyen volt Konecsni György is. Az ő barátsága, szenvedélyes egyénisége nagy hatást gyakorolt Bognár művészetszemléletére. Konecsni a hatvanas években szuggesztív plakátjai után, nagyszabású murális munkái mellett, epikus jellegű táblaképeket, farostlemezre zománccal festett műveket is alkotott. Kísérletezett, kutató, izgatta a történelem, nyitott szemmel, érzékenyen fordult a népművészet felé, Jézuskáknak nevezett monotypia-sorozatban megörökített falu-vegi omladozó kőszenteket és korpuszokat, szenvedélyesen foglalkozott nyelvtörténeti emlékeinkkel is.⁴

A vidék történelmére, a folklorra amúgy is érzékenyen figyelő Bognárra nagy hatással voltak a Konecsnival folytatott eszmecserék. Közben bekapcsolódott a Veszprém megyei művészeti életbe is, gyakran, bár nem rendszeresen, szerepelt a megyében rendezett kiállításokon, így például a balatoni nyári tárlatokon,

de elsősorban saját hangjának, egyéni stílusának megtalálása foglalkoztatta. Az 1962-es, Keszthelyen, Tihanyban és Veszprémben is bemutatott, első Balatoni Nyári Tárlaton egy Házak a Balatonnál című pasztellel vesz részt,⁵ 1966-ban egy vegyes technikájú Madár, és egy viaszos krétával készült Aragon-illusztrációval.⁶ Nagyjából ekkor zárul le az az időszak munkásságában, amelyet a Balaton-felvidéki házak, pincék ábrázolásai mellett, a korban és témában egyaránt rendkívül sokféle irodalmi műnek (Aragon, Arisztophanész, Brecht, Homérosz, Weöres, Dante, Rimbaud) illusztrálása jellemez.⁷ 1968-ban, az önálló kiállítás összegző tapasztalatai után már technikát is vált, ettől kezdve találkozunk zománcnak, zománcgrafikának nevezett anyaghasználatával, amellyel, ha nem a linómetszést alkalmazza, népdal- és népballada-illusztrációit is készíti. 1970-ben ismét népballadákat (Görög Ilonát és Kőműves Kelemennét) illusztrál,⁸ de ugyanebben az évben, József Attila- és Villon-illusztrációk mellett ismét megihleti a népköltészet (népmese) is.⁹ 1972-ben talál rá, immár kikísérletezett, csurgatott és visszakapart, festett és plasztikusan is megmunkált zománctechnikájával a bakonyi betyár témakörre. Bár a későbbiekben is zománcgrafikaként emlegetik technikáját, a munkásságával foglalkozó kritikusok, művészettörténészek egyetértenek abban, hogy különleges hatása, hideg szintetikus zománcfestékekkel készített, igen sokszor nagyméretű táblaképei festmény kategóriába tartoznak.¹⁰ Ekkor szerepelt először kiállításon a nagyméretű, „A bakonyi betyár halála” című táblaképével.¹¹

A megtalált folklór

Sokat dolgozott: „...ezekben az években dolgoztam a legtöbbet. Céлом az volt, hogy kialakítsak a magam számára olyan művészi látásmódot, mellyel kifejezhetem gondolataim. Ebben az időszakban körülbelül 1964–65-ig ez volt számomra a legfontosabb.”¹²

Kiseb kiállításokat leszámítva egy több helyszínes lengyelországi grafikai kiállítás összegző hatására¹³ ténylegesen rátalált egyéni hangjára. „...a munka ettől kezdve egyre jobban ment” – írta visszaemlékezve erre az időszakra.¹⁴

A Bakonyi betyár halála című kép a Bakonyi Múzeumban rendezett önálló kiállításának is egyik fő helyét foglalta el.¹⁵ (1. ábra) A csaknem két és fél méter hosszú kép bal oldalán látható a szép szál bakonyi betyár. Haja varkocsba fonva, emlékezetesen hosszú a bajsza, pattyolat ingben, gatyában, lábán szattyánokkal kivarrt csizmában, jobbában pisztolya, amellyel föbe lőtte

magát. Feje fölött, kitárt szárnyakkal szomorú angyal, körülötte-előtte buja szirmú virágok. A kép jobbán szemből, profilból rózsafüzéres, gyertyát tartó vénasszonyok, a kép jobb sarkában a betyár síró babája, keszkenővel a kezében. Minden bizonnyal a közvélemény romantikus szemlélete által naggyá növesztett szomorú sorsú Sobri Jóskát siratják a képen, az öregasszonyok és Répa Rozi. Bognár képe nem romantikus. Képén a vénasszonyok ráncosak és szigorúak, a betyár jól megtermett legény ugyan, de még csak a neve sincs megörökítve. Nemcsak a betyáros mondanév felidézéséről van itt szó, hanem ennek a világnak idézőjelbe tett, átköltött újrajátszásáról is.¹⁶ Nemcsak a Bakonyi erdők legendái foglalkoztatták Bognárt, hanem a környék másik meghatározó tájának, a Balaton-felvidéknek a mondái, a vidék kultúrtörténete is. Ebből az érdeklődésből fakadó művek a pogány életörömet és jókedvet sugárzó Tavaszünnepe¹⁷, a tomboló-táncoló kecskével és leánnyal, (2. ábra) és A tihanyi kecskekörmök legendája.¹⁸ Zene is ihlette a művészt ebben az időben festett képeit: A Kékszakállú herceg vára és A fából faragott királyfi ugyancsak a jókedvű, vidám, mosolygós arcú alakokat ábrázoló Bognár-művek közé tartoznak.¹⁹ 1975-ben kapta meg a Veszprém megyében legnagyobb művészi elismerést: az Egry József-díjat, addigi munkásságának, művészi kvalitásának elismeréséül.

Bognár rátalált választott hazájának gazdag történeteire, a Bakony legendás históriáira, a rengeteget lakók örömeikkel, bánatokkal teli napjaira, a kis falvak lakóinak életét meghatározó évszakok változásainak fontosságára, a kétkezi mesteremberek kártyafigurákként megörökített alakjaira. „A templom és a kocsmá valaha jól megfértek egymás mellett, mindegyik a maga helyén, csakúgy, mint a káromkodás és a zsoltár. A templomé volt az áhitat, a templomtérén játszott farce-oké, bohózatoké a felszabadult nevetés. Jól megvannak egymás mellett az ájtatos templomalapító csuhások, a szomorú szemű balladai figurák, és a versbe foglalt nagyfarú Berták, Borcsák is Bognár képein.”²⁰ A művész felfedezte magának a betyáréletet ábrázoló pásztorművészek tükröseit, a borotvatokok faragásait, a vésett és spanyolozott mángorlók kacskaringózó virágmotívumait, egyszerű, a vésés technikájához alkalmazkodó ornamentális díszítéseit. Aprólékos gonddal, miként annak idején Király Zsiga és a többi anoním pásztorfaragó, megmetszette-véste az archaikus-geometrikus vagy kacskaringós növénydíszes képkereket is. Bognárra, a grafikusra szenvedélyes és kiélezett rajzosság jellemző. Művei visszatérések a kifejező vonalhoz, a nagy lendületű formákhoz. Narratív elbeszélő stílusával hétköznapi emberek archaikus

állapotait idézi emlékezetünkbe. Jól körülhatárolt formái nagy lélegzetű ritmusokba rendezettek. Parasztraj olykor robusztusok, máskor esendők, bumfordiak és esetlenek. Szereti őket, mesél róluk, ha csúfolódva is, de szeretnivalónak mutatja őket. „A folklorisztikus formák parafrázisának idézőjele Bognár képein a humor. A népi figurák groteszk-bumfordi átköltése mutatja: már nem a tükrösök és a milfajtferkós faragások világában élünk, ez csak újrajátszás, felidézés. A bajszos-vigyorgós parasztfigurák és a tenyeres-talpas Erzsókos lányok jelenetei mellett Bognár grafikáinak másik nagy csoportját képezik a drámai hatású lapok: a Kőműves Kelemen balladája, a Halotti Beszéd (9. ábra), a Tihanyi templom alapítása.”²¹

Miként a balladák illusztrációjánál, úgy az ugyanezen években készült Dózsa-sorozatnál, és a Radnóti Eclógákhoz és a Razglednicákhoz készített illusztrációjánál is érvényesül Bognár drámai hajlama. Sűríti a mondánivalót, a kompozíciók feszültséget sugároznak. Határozott kontúrokkal, erőteljes, éles vonalakkal dolgozik. Hangsúlyozza az arcokat, kiemeli a roppant kifejező szemeket. A hetvenes évekbeli lapokon gyakori az írott szöveg: „BIZONY POR/ÉS HAMU VAGYUNK”, és „LÁTJÁTOK FELE/IM SZEMETEKKEKEL MIK VAGYUNK”, olvashatjuk a Halotti Beszéd linómetszeten, ahol a középső, sok alakos képmező alatt a valamilyen, talán dekoratív hatás miatti okból gerincessé átváltozott *kélgőy* (kígyó) áthullámszik a képen a bal sarokban halat tartó kyrie-ele-ison-os figura felé. Aki fölött, a vidám, egybevésített Ádám-Éva mellett ott van a bukott angyal is. A zuhanó szárnyas figura mellett, hogy egyértelmű legyen, olvashatjuk: bukott angyal. Bognár Halotti Beszéde (9. ábra) kísérlet nyelv és kép, pontosabban nyelvtörténeti, ismert, mindannyiunkban benne muzsikáló szöveg figurális ábrákkal való megjelenítésére.

Ezek a nagyméretű grafikai lapok, „ikonosztázszerű képösszerakásúak”²², montázs szerkezetűek: több dúcra készültek, és gyakran vagy geometrikus, vagy virágmotívumos keretdísz foglalja őket egybe.²³ A Bognár oeuvre izgalmas együttesét alkotják azok a montázs szerkezetű kompozíciók, amelyek sajátosság hangulatú képpárokat alkotnak: a férfi–női szereplőkre osztódó „sírverses temetők” (3–4. ábra), az évszak-ábrázolások (5–6. ábra), vagy más, különös hangulatú cirkuszos-mutatványos, vagy csoportos, vagy történetet elmesélő kompozíciók. Bognár ezekben az években fedezi fel önmaga számára a nem kevés csúfolódást és humort rejtő szólásmondásokat és a sírversenek egy bizonyos csoportját, a „nevető fejfákat”²⁴ is. A szájhagyományban terjedő, sírversként soha nem használatos tréfás sírvers megtestesítésével Bognár kiéli gúnyo-

lódó kedvét: „ISTENES NAGY VENDEL IVOTT/ AMÍG BIRTA JÁMBOR/ KERESZTÉNYEK FEKTETTÉK /E SIRBA”. Ugyan ezek a „nevető fejfák” a részmotívumai két, több dúcra nyomtatott, nagyméretű kompozíciójának: A „Köztemető”-nek és a „Szűzek temető-jének” (3–4. ábra). Mind a két képnek csalafinta, rejtvénytudó felső, félköríves záró mezőben lévő felirata: a „FELTÁMADUNK!”, amit temetőkapukon lehet olvasni, és a temetőkeretek bejáratánál még sosem olvasható: „SZŰZEK TEMETŐJE”, amelyen vastos humorral csúfolódik a művész. Mókázik velünk, a nézőkkel, de a kép tengelyében, a sötét háttérbe vésett Krisztus-forma, bajszos figura körül elhelyezett alakokkal, és a másik kép kakas-jelenete alatti „három gráciával”: Sütő Borcsával, Sárával és Bertával is. A mókás szövegek ákombákomos csupa nagybetűsek. Bognár, mint afféle botcsinálta fejfáíró, a hitelesség kedvéért egyes S-eket és nagy J-eket fordítva vés az amúgy szép mintát adó szövegmezőbe. Mindkét „nevető fejfás” képen felfedezhetünk egy-egy, a többitől nem eltérő, Weöres Sándortól származó Ócska sírverset: „BAJUSZ BALÁZS VOLTAM, EZ A TÉNY ÉS VALÓ,/ DE A KORLÁT MÖGÜL FEJBERUGOTT A LÓ./ MÁSKOR A KORLÁTOT MAGASABBRA GYÁRTSÁK/S NEM SUJT AGYON SENKIT ILYEN ROSSZ BARÁTSÁG, és a másik: "SÜTŐ BORCSA VALÉK,/NEM SZÉGYEN,NEM TITOK,/NAGY VESZÉLY A KÓRSÁG,/CSAK ENNYIT MONHATOK,HÉTFŐN MÉG FEHÉRRE/ MESZELTEM A HÁZAT,/ KEDDI KAKASSZÓRA/ ELVITT A GYALÁZAT.”²⁵ Weöres játékos szellemisége amúgy sem idegen Bognártól. Egyes motívumokat úgy illeszt össze egy csoportba, miként a költő dalokat, epigrammákat, ütempróbákat, vázlatokat és töredékeket. Az így keletkezett 1976-os Rongyszőnyeg²⁶ (8. ábra) méltó párdarabja lehet akár a Sári mérges kígyó²⁷ (7. ábra), akár a Szűz csillagkép születése²⁸ lapoknak.

A humorral és a nyelvi leleménnyel megáldott, olykor bújtatott rejtvényt őrző szólásmondások harmincnál több darabja, Bognár munkásságának mind ez ideig csak futólag említett kollekciója. Pedig érdemes ezekre összességükben is odafigyelni: a Szólásmondások képsorozatnak esendő egyszerű emberek és asszonyok a szereplői, játékosan, sok humorral egy-egy egyszerűsített képen ábrázolva a sokszor amúgy is vidám jelenetet. Ezek a magyar nyelvben gazdagon előforduló, sajátos stilisztikai értékkel bíró, állandósult kifejezések nem a szavak eredeti értelmével fejeznek ki valamely közkeletű igazságot, hanem ún. „nyelvi kép” közbeiktatásával.²⁹ Bognár, amikor ezt a sokszor áttételes, vagy burkolt „nyelvi képet” „lefordítja” tényleges

képre, nagyon sokszor már önmagában is megmosolyogtat bennünket. Groteszk ízessége abból származik, hogy mindehhez egy népies hangulatú, sajátos formavilágot alakított ki, amely a középkorias, olykor suta, kissé darabos fametszetek stílusát idézi, érzékeltetve ezzel a szólásmondások rejtvényes világának fő karakterisztikumát.³⁰ Ezek a jámbor és kevésbé jámbor atyafiak, jól megkanyarított orcájú lányok-asszonyok, a pannon mesék szüretelői és szőlőtolvajai, a tonzúrás szerzetesek és domesztikált ördögök³¹ nemcsak bumfordiak és suták, de kedvesen ismerősök is. Mind-mind közülünk valóak. Csakis itt, ezen a vidéken, finom somlai vagy balatoni borokat kortyolgatva figyelnek merőn, táncolnak, vagy éppen maskaráznak.

Különös kiegészítői ezeknek a lapoknak azok a hetvenes évek végén készített, nagyméretű, gyakran hetvenszer száz centiméteres linómetszetek (Szüretelők, Szőlőtíprók)³² (12. ábra), amelyek a korábbi nagy metszetekkel ellentétben, méretük dacára egy dúcra készültek, ami különlegessé, ritkaságokká teszi ezeket a műveket. Ismét megrajzolja, megmetszi a pannon szőlők művelőit, a nagy tó halász hőseit, kicifrázza a kacsaringós szőlőindákat, kedvtelve halmozza nagy halak pikkelyeit szép ritmusú felületekbe. Ezek a képeken már nem alkalmazza a finom, aprólékos növényi ornamentikából vagy egyszerű vonalkázásból kialakított kereteket. Ahogy telnek az évek, látszólag korábbi kedvelt szereplőit jeleníti meg lapjain: pásztorokat, halászokat, szerzeteseket, egy-egy asszonyfigurát, mégis, különös változásokat figyelhetünk meg művészetében. Egyre elnagyoltabb, hatalmasabb fehér – fekete foltokból építkezik Bognár. Egy-két alkalommal, mint a Férfi és a kakas, vagy az Öregember kecskével³³ című képeken alkalmaz még egyszerűsített keretmotívumot, de az alakok, az arcok egyre komorabbakká válnak, maguk a személyek egyre inkább elvontabb mondani-valót testesítenek meg. Ezek a pásztorfigurák nem is valódi pásztorok már, és a nyakukban vitt állat nem a kedvenc gidájuk, hanem egyre súlyosabbá nehezede élő teher. Az emberarcú, szomorú tekintetű lények önálló lapokon jelennek meg, és a Szólásmondások mostanra megnőtt emberarcú farkasai, kakasai, a természet világának más, különleges rajzolatú állatával új sorozatot alkotnak. Az egyre könnyedebb technikával kezelt véső szaggatott vonalkáival, különböző méretű rovátkákkal, egyre expresszívabb vonalrendszerével új képstruktúrát teremt a művész. A különleges hatású, erőteljes fekete-fehér felületek mind drámaibbá válnak. A változó formakincs megváltozott szellemiséget jelenít meg. A naturalista kiindulás ellenére

egyre intenzívebb elvonatkoztatás észlelhető Bognár művein és ugyanakkor egyre kifinomultabb esztétikai játék a bravúrosan kezelt műfaj eszközeivel.

Különös hatása a Gyógyfürdőben kompozíción³⁴, a fehér oválissal jelölt tóban, a hullámvonal-foltok közötti szembenéző fej-tabló. Bognár korábbi munkáinál is megfigyelhetjük a nagy fejű figurák kedvelését. A nyolcvanas évek elején készített Bulgáriai emlékek sorozat hét lapján szomorú, nagyszemű, szerzetesek régi kódexek ábrázolásait juttatják eszünkbe. A hol egyenként, hol párosával megjelenített fekete szakállas alakok attribútumai templomok, kupolás kolostorok. Talán arany hátteret pótolandó, talán csak időtlenséget érzékeltetendő, Bognár itt is, miként a „Mindenszenteknek” szentelt sorozaton³⁵ érzékletesen kimetszett, vízszintes vagy függőleges rovátkákból sorokat alkotva alakít ki szép ritmusú háttértexturát, láthatóan örömet lelve a vonalak alkotta mustra játékában. Szimbólum értékű Bognárnak az ebből a korszakából származó Kecsepásztor lapja, amelyen a félalakos figura vigyorgó kecskék szőr-szöveve között, nyakában vízszintesen elfektetett görbe végű pásztorbotján, furcsa-ferdén oldalra hajtott feje mellett a vállán tartja a parcellák alkotta, házak, fák tarkította dombocskát. Azt a földet, amelyen kecskéivel pásztorlétét tengeti.

Bognár Zoltán munkásságának nagy fejezetét jelentette a tanítás. Tanítványok visszaemlékezései³⁶, volt iskolájában tartott megemlékezések felidézik rajzórát, a veszprémi utcákon múzeumba menő, kettesével haladó diákokat kísérő hórihorgas alakját. Utolsó korszakának alkotásaiból, a művészekről, írókról, zenészekről készített portrékból nyílt kiállítás Budapesten is nagy elismerést aratott. Arcképcsarnoka³⁷ méltán felkeltette az érdeklődést, miként a halála után rendezett emlékkiállításon először kiállított lemezsobrai, mobiljai is, amelyek a festészet és szobrászat terrénmaira átvándorolt művész új kísérletei voltak.

Az „eredendően modern gondolkodású, független szellemiségű művész”³⁸ emlékét idézve emléksobájának avatásakor hangzottak el a művészetének helyét kijelölő mondatok: „Bognár maga volt a pannon derű, a szellem és az elegáns nagyvonalúság. Őt is, mint Ircsiket³⁹ ez a táj ihlette meg. Persze nem a házak, a kapuk és kerítések, hanem, mint maga is emlegette nemegyszer: a keresztutak pléhkrisztusai, a bakonyi pásztorok fafaragásai, a betyárok legendái – vagyis ennek a tájnak a hagyományai s a hagyományokban őrzött szellemisége. Azt a monumentális művet, amit Bognár Zoltán hozott létre a világ egyetlen más táján sem lehetett volna megalkotni, csak itt.”⁴⁰

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

LDM = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
 LDM A = Laczkó Dezső Múzeum Adattára
 LDM FOTÓ = Laczkó Dezső Múzeum Fotótára
 LDM KGY = Laczkó Dezső Múzeum Képzőművészeti Gyűjteménye
 MNG = Magyar Nemzeti Galéria
 Ltsz = Leltári szám
 Mgt = magántulajdon
 BNYT 1962 = Balatoni Nyári Tárlat (katalógus). Veszprém 1962
 BNYT 1966 = Balatoni Nyári Tárlat (katalógus). Balassagyarmat 1966
 BNYT 1968 = Balatoni Nyári Tárlat (katalógus). Budapest 1968
 BNYT 1970 = Balatoni Nyári Tárlat (katalógus). Budapest 1970
 BNYT 1972 = Balatoni Nyári Tárlat (katalógus). Budapest 1972
 25 ÉV 1970 = 25 év. Képzőművészeti alkotások Veszprém megyében 1945–1970. Veszprém 1970
 XV. ŐSZI TÁRLAT = XV. Veszprém megyei őszi tárlat (katalógus). Veszprém 1973
 BALOGH 1974 = BALOGH E.: Képek az úttörővárosban. Napló 1974. május 5.
 BALOGH 1994 = BALOGH E.: Bognár Zoltán. Kézirat. Elhangzott a veszprémi Művészetek Házában a Bognár Zoltán-emlékkiállítás megnyitásakor, 1994. november 19-én.
 BOGNÁR 1990 = BOGNÁR Z.: Önvallomása. LDM A Ltsz.: 86.4.30.
 BOJÁR 1972 = BOJÁR I.: Kiállításról kiállításra. Magyar Hírlap 1972. január 30.
 CSERHÁT 1969 = CSERHÁT J.: A vörösberényi műteremben. Napló 1969. április 18.
 D. FEHÉR 1976a = D. FEHÉR Zs.: Konecsni György 1908–1970 (katalógus, előszó). Budapest 1976
 D. FEHÉR 1976b = D. FEHÉR Zs.: Bognár Zoltán (katalógus előszó), Veszprém 1976
 GOPCSA 1989 = GOPCSA K.: Bognár Zoltán portréi. Rege 1989. dec. 1. 26.
 GOPCSA 1993a = GOPCSA K.: A képíró-képfaragó. Élet és Irodalom 1993. május 7. 12.
 GOPCSA 1993 b = GOPCSA K.: Bognár Zoltán (katalógus előszó). Veszprém 1993
 GOPCSA 1995 = GOPCSA K.: A vörösberényi művésztelep története. In Balatonalmádi és Vörösberény története. Balatonalmádi 1995. 628–645.
 KÁDÁR 1972 = KÁDÁR Z.: AII. Debreceni Országos Nyári Tárlat. Alföld 1972. 8. 68.
 KONCZ 1974 = KONCZ J.: Várpalotai Helytörténeti Múzeum Képzőművészeti Gyűjteménye. Várpalota 1974

MÁTHÉ 1993 = MÁTHÉ J.: Tréfás fejfafelírások. Bakony – Balatoni Kalendárium 1994. 288–289.
 MEZEI 1990 = MEZEI O.: Eleven időtlenség – Bognár Zoltán linóarcképei. Kortárs 1990. IV. 1. 46–48.
 O. NAGY 1988 = O. NAGY G.: Mi fán terem? Budapest 1988
 POGÁNY 1974 = POGÁNY G.: Az Észak-dunántúli képzőművészek hatodik kiállítása. Életünk 1974. 6. 545–546.
 POZSGAI 1965 = POZSGAI : Bognár Zoltán illusztrációinak kiállítása. 1965. február 6.
 R. I. 1976 = R.I. (Raffai?) : Fanyar derűvel. Napló 1976 április
 SZEMERKÉNYI 1981 = SZEMERKÉNYI Á.: Sírfelirat. Magyar Néprajzi Lexikon. Budapest 1981. 452.
 WEÖRES 1981 = WEÖRES S.: Egybegyűjtött írások 2. Budapest 1981

¹ BOGNÁR 1990

² GOPCSA 1995

³ VAJKAI 1961

⁴ D. FEHÉR 1976a

⁵ BNYT 1962

⁶ BNYT 1966

⁷ 1965-ös, a veszprémi Bakonyi Múzeumban rendezett kiállításáról nem készült katalógus, de a korabeli sajtó részletesen beszámolt Bognár itt kiállított, mintegy negyven illusztrációjáról. POZSGAI 1965

⁸ BNYT 1970

⁹ 25 ÉV 1970

¹⁰ Bojár Iván 1972-es írásában (BOJÁR 1972) festményeknek nevezi Bognár zománcképeit, amelyek jófajta, erőteljes munkák, hatásuk brutálisabb, mint az egyszerű olajképeké. Ugyancsak elismerően ír Bognár érdekes technikai eljárásáról Pogány Gábor (POGÁNY 1974), amikor zománccfestményszerű módon készíti el a képet, de nem csapván be a nézőt, hiszen nem megy el az anyagszerűtlenségig, hanem újabb formajegyet dolgoz bele a műbe. Bognár Zoltán 1976-ban a veszprémi Bakonyi Múzeumban rendezett önálló kiállításának rendezője, D. Fehér Zsuzsa írta (D. FEHÉR 1976) a katalógus előszavában azt, hogy „Talán éppen ez a türelmetlenség hoz létre csurgatottzománcc-festményeket, amelyeket ő ugyan grafikáknak nevez, de ez a gazdag dekorativitással telefestett – mesefigurákkal és népi ornamensekkel cifrázott izgalmas festménysor – már nem a sorról sorra olvasható, hanem az egyszeri nézéssel befogadható monumentális műfajok közé könnyebben besorolható.” Véleménye szerint, éppen ezért alkalmasak Bognár művei a modern építészet belső tereinek gazdagítására.

¹¹ BNYT 1970

¹² BOGNÁR 1990

¹³ CSERHÁT 1969

- ¹⁴ BOGNÁR 1990
- ¹⁵ D.FEHÉR 1976b; LDM FOTÓ Ltsz.: V/2375
- ¹⁶ A kép a veszprémi Művészetek Háza Bognár-gyűjteményében van kiállítva a Vár utca 17. Csikász Galériájának emeletre vezető lépcsőfordulójában. Anyaga farostra ragasztott karton, zománc, mérete 244,5 x 134 cm.
- ¹⁷ A kép (anyaga farostra ragasztott karton, zománc, 120 x 120 cm). Szerepelt a XV. ŐSZI TÁRLATON, a veszprémi Bakonyi Múzeumban. Jelenlegi tulajdonosa mindeig ideig ismeretlen.
- ¹⁸ A mű farostra ragasztott karton, zománc, mérete 170 x 312 cm. Szerepelt a művész 1976-ban a veszprémi Bakonyi Múzeumban rendezett önálló kiállításán. D. FEHÉR 1976b. További sorsáról írta BALOGH 1974, hogy az akkor létesülő zánkai galériába ajánlotta fel a művész ajándékképpen.
- ¹⁹ A művek az „In memoriam Bartók” pályázatra készültek. A Kékszakállú herceg vára (farostra ragasztott karton, zománc, mérete 120 x 120 cm) a Várpalotán létesített képzőművészeti gyűjteménybe került (KONCZ 1974. 137.), majd a Nagy Gyula Galériába. Jelenlegi tulajdonosa az önkormányzat égisze alatt működő Szinbád KHT, Várpalotán.
- ²⁰ GOPCSA 1993a
- ²¹ GOPCSA 1993b
- ²² D. FEHÉR 1976b
- ²³ Egyik legszebb darabja ezeknek a Sári mérges kígyó (1978, papír, 68x 53 mm), amely fekete és vörös nyomással is a veszprémi Művészetek Háza Bognár Gyűjteményének tulajdona, a Rongyszőnyeg, 1976 (papír, linómetszet, 84 x 59 mm, Művészetek Háza, Veszprém, Bognár Gyűjtemény), A Szűz csillagkép születése (papír, linómetszet, Lovassy L. Gimnázium tul.), a Népzeneészek 1978 (papír, linómetszet, 73 x 47 mm, MNG tul., de ismert magángyűjteményben is), valamint a Halottas edények, 1977 (papír, linómetszet, 545 x 525 mm, Művészetek Háza, Veszprém, Bognár Gyűjtemény), párdarabok az Évszakok I., 1976 (papír, linómetszet, 650 x 425 mm. mgt.), Évszakok II., 1976 (papír, linómetszet, 740 x 525 mm. MNG tul.), A nagy mutatóvány, 1976 (papír, linómetszet, 755 x 495 mm Művészetek Háza, Veszprém, Bognár Gyűjtemény), Világháborúk bábjátéka, 1975 (papír, linómetszet, 96 x 66 cm, Művészetek Háza, Veszprém, Bognár Gyűjtemény).
- ²⁴ SZEMERKÉNYI 1981 – Meghatározásában ennek ellentmond Máthé János (MÁTHÉ 1994), amennyiben fricskáknak tartja ugyan a fejfafelírásokat a halállal szemben és szerinte ezeket rá is írják egyes helyeken a fejfákra.
- ²⁵ WEÖRES 1981. 569–570. Ezeknek humoráról jó érzékel számolt be a NAPLÓ újságírója, r.i. 1976. április 10-én, Fanyar derűvel című írásában. Érdemes összevetni Weöres „Ócska sírverseit” a többi ismert, vagy kevésbé ismert szöveggel, amelyek Bognárnak a Köztemető, 1975 (papír, linómetszet, 840 x 670 mm, Művészetek Háza, Veszprém, Bognár Gyűjtemény), illetve a Szűzek temetője, 1974 (papír, linómetszet, 780 x 440 mm, Művészetek Háza, Veszprém, Bognár Gyűjtemény) című alkotásain

szerepelnek. Máthé Jánosnál is (MÁTHÉ 1994) megtalálunk néhány hasonló „nevető sírfeliratot”, bár más nevekkkel, mint ahogy Bognár azokat szerepelteti: 1806-BAN VETTEM E SÍRHELYET/ LÁNYOK ÉS LEGÉNYEK MEG NE HEVERJÉTEK; ITTEN NYUGSZIK GYÁRFÁS PISTA / CSINÁLTA A KERESZTAPJA AZ / ANYJÁNAK BARÁTSÁGBUL EZT A FEJFÁT / KEMÉNY FÁBUL; ITT NYUGSZIK A FELESÉGEM / JÓ MÁR NÉKI HÁT MÉG NÉKEM; E SÍRBAN SÍRÁSÓ NYUGSZIK / TELJESÜLT A KÖZMONDÁS, VÉGRE MAGA / ESIK BELE, AKI MÁSNAK VERMET ÁS; ITT NYUGSZIK KIS ÁRON KI JÁRT SOK VÁSÁRON MÍG EGY LÓ EGY HERÉLT / ÁGYÉKON RÚGTA; És a Szűzek temetője című kép többi feliratával: SZŰZ LEÁNY VOLT SÁRA ADDIG AMÍG ÉLE / SIRATJÁK FIAI JÓZSI ÉS A FERKE; ISTENES LEÁNY VOLT A NAGY FARÚ BERTA/ LEGÉNYEK MIATT SZÁLLT ÍME A SÍRBA

²⁶ Az 1976-os Bakonyi Múzeum-beli kiállításon is szereplő mű egyik próbanyomata veszprémi Művészetek Háza Bognár Gyűjteményében található, Ld.: 23. Jegyzet.

²⁷ Ld.: 23. jegyzet

²⁸ Az 1978-as mű sikerrel szerepelt 1979-ben a Nemzetközi fametszet triennálén, Fribourgbán. Egy példánya a művész egyik hajdani munkahelyének, a veszprémi Lovassy László Gimnáziumnak a tulajdonában van.

²⁹ O. NAGY 1988 13.

³⁰ Külön érdekesség a Bognár gyűjtésében fellelhető, ritka szólásokot már csak olvasni is: OLYAN, MINT A DÖBBENT SÁRI; ÁTESETT, MINT BAKÓ A HÁZÁN; APRÓ EMBERBE NEM JÓ ÖRDÖGÖT DUGNI; SZEMMEL TARTJA, MINT ADORJÁNI PAP A MALACÁT; KÖVÉR, MINT TROMBITÁS ANGYAL; KAKAS ALATT TOJÁST KERES; TALPON ÁLL BENNE AZ ÖRDÖG; NEM JÓL FOLY A HÁZ DOLGA, HA ASSZONY VISELI A GATYÁT; JÁMBOR FELESÉGET CSAK AZ ISTEN ADHAT; ÁBRÁZATNAK ROSSZ, POFÁNAK MEGJÁRJA; A VÉN FARKAST A BÁRÁNY IS NEVETI; stb...

³¹ Ezek a jó humorú, Bognár által vidám szarvacskákkal ábrázolt ördögfattyak rokonai a Balogh Elemér Csik-somlyói Passiójában megírt „magyar ördögöknek”.

³² Szőlőtíprók, 1979 (papír, linómetszet, 700 x 1000 mm, LDM KGY Ltsz.: 98.6.1.); Szüretelők, 1978 (papír, linómetszet, 770 x 340 mm, mgt.)

³³ Férfi és a kakas, 1982 (papír, linómetszet, 760 x 520 mm. mgt.; Öregember kecskével, 1982, papír, linómetszet, 760 x 510 mm. mgt.)

³⁴ Gyógyfürdőben, 1981 (papír, linómetszet, 600 x 800 mm, LDM KGY Ltsz. 98.7.1.)

³⁵ Aprószentek, 1985 (1000 x 700 mm, papír, linómetszet, LDM KGY Ltsz 98.5.1.) Ennek a sorozatnak több darabja fellelhető magángyűjteményekben. Az ábrázolt szentek felnőtt kora egyértelművé teszi, hogy a művész tévesen használta a Bibliában szereplő, Heródes által

lemészárolt kisdedekre vonatkozó „aprószenek” elnevezést a képek címéül.

³⁶ Szotyory László festőművész emlékezik a Bognár Zoltánról készült poszthumusz portréfilmben a Veszprém Televízió Kép a képben művészeti magazinjának 1993. májusi adásában. Szerk./Ed.: Gopcsa K.

³⁷ A veszprémi Csikász Galériában 1993. április 16-tól május 5-ig Nagy Károly rendezte meg emlékkiállítását. A kiállításához készített katalógus több, mint ötven reprodukciója mind ez ideig a leggazdagabb anyagot mutat be a művész munkásságából, hangsúlyozottan szerepeltetve utolsó korszakának alkotásait.

A megnyitón Wehner Tibor méltatta munkásságát. Az emlékkiállítás kapcsán Mezei Ottó írt a művészről „A linóleummetszettől a lemezplasztikáig” címmel (MEZEI

1993). Bognár arcképcsarnokáról több fórumon is elismerő értékelések jelentek meg (MEZEI 1990; GOPCSA 1989).

³⁸ MEZEI 1993

³⁹ Ircsik József veszprémi festő (1932–1986) emlékkiállításának, és a Bognár-emlékszobának az avatása egy időben volt, 1994. november 19-én, Veszprémben, a Művészetek Házában.

⁴⁰ BALOGH 1994

Köszönet illeti Bognár Zoltánnét hogy lehetőséget adott a Bognár-hagyaték kutatására, és a Művészetek Háza, valamint a Lovassy László Gimnázium munkatársait a Bognár-gyűjteményeik tanulmányozásának lehetőségéért.

ENCHANTED BY THE PROVINCE

Data on the career of Zoltán Bognár

The artist, who was born in Paris, worked for a short time as a scenery designer following his studies at the Budapest College of Arts, then settled in Vörösberény in Veszprém County. Here he linked in with the life of the educational colony of artists, held every summer. Undertaking work as a teacher first in Balatonfüred then in Veszprém, the artist received most towards the formation of his artistic approach from György Konecsni.

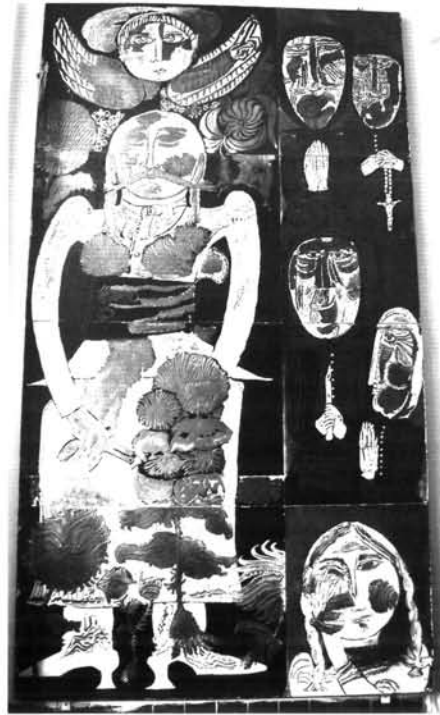
Bognár plays an active role in the cultural life of the region, and is a regular contributor to collective exhibitions. His independent exhibitions bear witness to his finding an individual voice, developed with much labour. For this, as a result of experimentation, he has discovered the trickled enamel picture, which allows the predominance of the decorative play of the material. He calls this the enamel graphics genre. These pictures produced at the beginning of the seventies revive the world of farce and the Peasant Decameron, with their large, dominant, sensual black blotches, treating the legends of the Bakony forests and the tales of the Pannonia countryside (Death of the Bakony highwayman, Spring festival, Legend of the Tihany fairy stones). The examples of large-scale works, which can be classified as monumental tableaux, radiate a pagan joy of life. On the later lino-cuts, this vitality is tamed into a quieter, anecdotal mood, a wise cheerfulness. The quotation marks in the paraphrase of folkloristic

forms in Bognár's pictures are provided by humour. On the surfaces of his individual graphics, but also in the series, the joyfulness of re-release and invocation comes to the fore. His canvasses immortalising figures of speech, and his comical grave verses depicting „laughing wooden grave-posts” also speak of wise insight into character.

The other large group of Bognár's graphics is represented by the canvasses of dramatic effect: The ballad of Clement the mason, The foundation of Tihany church, The Funeral Oration. These are characterised by the use of large-scale linoleum-cuts, realised by the application of several blocks several times on one picture. A separate chapter in his work is formed by these large-scale lino-cut picture-pairs, printed from several blocks, in which he was influenced by the carvings of pastoral artists depicting the highwayman's life. This artist of independent spirit has adhered to the traditions of the local countryside, and the spirit preserved in the traditions. This study does not deal in detail with the portrait series of his final period or with his sheet-metal sculptures.

Bognár always remained faithful to his ars poetica:

„Creed: for me, artistic expression is represented by the facials expressions of the village wayside tin Christs. Primarily the painting methods, naivety, simplicity, sincerity, and what they have to say about flesh and blood humanity.”

1. ábra. A bakonyi betyár halála, 1972
Figure 1. Death of the Bakony highwayman, 1972

2. ábra. Tavaszünnep, 1973
Figure 2. Spring festival, 1973

5. ábra. Évszakok I., 1976
Figure 5. Seasons I, 1976

6. ábra. Évszakok II., 1976
Figure 6. Seasons II, 1976

7. ábra. Sári mérges kígyó, 1978
Figure 7. Sally poisonous snake, 1978

8. ábra. Rongyszőnyeg, 1976
Figure 8. Rag carpet, 1976

9. ábra. Halotti beszéd,
Figure 9. Funeral oration, 1976

Rákok a folyóban 1982

112

1982

10. ábra. Rákok a folyóban, 1982
Figure 10. Crayfish in the river, 1982

11. ábra. Gyógyfürdőben, 1981
Figure 11. In the spa, 1981

12. ábra. Szőlőtíprók, 1979
Figure 12. Grape treaders, 1979

13. ábra. Aprószentek, 1985
Figure 13. Childermas, 1985